

VIII-IX-SINF O‘QUVCHILARINING MILLIY TARBİYALANGANLIK

MEZONLARINI

Baxtiyor Xolmirzayev

NamDU Jismoniy madaniyat kafedrası o‘qituvchisi

Annotatsiya

Ushbu maqolada VIII-IX sinf o‘quvchilarining milliy g‘ururini mustahkamligi, irodasini baqquvvatligi, ularni o‘z mustaqil fikriga ega bo‘lgan barkamol inson bo‘lib tarbiyalanganligi, tafakkurida o‘zligini unutmaganligi, ota-bobolarning muqaddas qadriyatlarini asrab-avaylab, hurmat qilish fazilatini qaror topganligiga doir milliy tarbiyalanganlik mezonlari ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: vatanparvarlik, milliy g‘urur, vijdoniylik, millatlararo muloqot madaniyati, milliy odob-axloq, mafkuraviy onglilik darajasi.

Har bir jamiyat yetuk, har tomonlama kamol topgan, o‘zida butun ijobiy va oliyjanob fazilatlarni birlashtira oladigan avlodni tarbiyalashni orzu qiladi. Tarbiyali, ma’naviyatli yoshlarga bugungi kun va kelajak haqida teran fikr yuritadi, shuningdek, kelgusi hayot va turmushning ravnaqi uchun o‘z hissasini qo‘shishga intiladi.

Shu asnda mamlakatimizda olib borilayotgan tub islohatlarning mazmuni yosh avlodni ma’naviy yetuk, jismonan sog‘lom, intellektual salohiyatli barkamol avlod qilib tarbiyalashga qaratilgan. Bu esa sohada olib borilayotgan ilmiy tadqiqot ishlarini yanada kuchaytirish, uning qamrovini keng olib borish hamda samaradorligini oshirish vazifasini qo‘yadi. Mazkur ilmiy maqolada VIII-IX-sinf o‘quvchilarining milliy tarbiyalanganlik mezonlari haqida to‘xtalib o‘tamiz.

Tarbiya haqida umumiy tushuncha va buyuk mutaffakirlarimizning qarashlariga qisqacha to‘xtalib o‘tsak.

Tarbiya haqidagi g‘oyalarning rivojlanishida Imom Buxoriy, At-Termiziy, Abu Nasr Forobiy, Ibn Sino, Abu Rayhon Beruniy, Yusuf Xos Hojib, Ahmad Yassaviy, Naqshbandiy, Alisher Navoiy, Behbudiy, Abdulla Avloniy xizmatlari beqiyosdir [1].

Tarbiya ota-onalarning burchi va farzandlarning haqqidir. “Tarbiya” so‘zi arabcha “robba” fe’lidan olingan bo‘lib, o‘stirdi, ziyoda qildi, rioyasiga oldi, rahbarlik qildi va isloh qildi ma’nolarini bildiradi. Musulmon ulamolar “tarbiya”ni bir necha xil ta’rif qilganlar. Jumladan, imom Bayzoviy quyidagicha ta’riflaydi: “Tarbiya bir narsani asta-sekin kamoliga etkazishdir”, Rog‘ib Asfihoniy tarbiyani quyidagicha ta’rif qiladi: “Tarbiya bir narsani bir holdan ikkinchi holga o‘tkaza borib, batamomlik nuqtasiga etkazishdir. Tarbiyaning ma’nolaridan biri, insonning diniy, fikriy va axloqiy quvvatlarini uyg‘unlik hamda muvozanat ila o‘stirishdir”, Islomda bolalar tarbiyasi ota-onaning eng mas’uliyatli va uzoq davom etadigan burchlaridir [2]

J. Tarbiya haqida chuqur va keng ma'noda atroflicha fikr yuritish mumkin...

Yosh avlodning milliy g'urur tuyg'usini shakllantirishda milliy tarbiya ijtimoiy xarakterga ega. Binobarin, yoshlarda milliy g'urur tuyg'usini shakllantirish ularni Vatan ravnaqi, yurt obodligi va xalq farovonligi yo'lida fidokorona mehnat qilishga undaydi.

Milliy tarbiya – yoshlarning milliy g'ururini mustahkamlash, irodasini baquvvat qilish, ularni o'z mustaqil fikriga ega bo'lgan barkamol insonlar etib tarbiyalashda eng muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

Milliy tarbiya – yoshlarning tafakkurida o'zligini unutmaslik, ota-bobolarning muqaddas qadriyatlarini asrab-avaylash va hurmat qilish fazilatini qaror toptirish, "Men o'zbek farzandiman" deb g'urur va iftixor bilan yashashiga undovchi ulkan kuchdir.

Milliy tarbiya o'zlikni anglash, vatanparvarlik, milliy g'urur, millatlararo muloqot madaniyati, milliy mafkuraviy onglik, milliy odob, fidoyilik fazilatlari shakllantiriladi. Bu fazilatlarni qanchalik darajada shakllanganligini bilish maqsadida, quyidagi mezonlarni ishlab chiqildi.

VIII – IX sinflar	
Vatanparvarlik	
Yuqori daraja	Turkiston, O'zbekiston haqida tasavurlari keng. Yolg'iz Vatani O'zbekiston ekanini e'tiqodga aylantirgan; O'zbekistonning kelajagi buyukligiga so'zsiz ishonadi; istiqloq tarixi, mamlakatimizda sodir bo'layotgan muhim voqealarni, islohotlar yutuqlarini yaxshi biladi; O'zbekiston va uning buyuk farzandlari bilan faxrlanadi; O'zbekiston vatanparvarligi mohiyatiga ega bo'lgan tadbirlarda faol ishtirok etadi; o'lka tabiatini e'zozlaydi, bu ishga boshqalarni ham chorlaydi; o'zini O'zbekiston himoyasiga tayyorlay boradi; fidoyi; O'zbekiston tarixi, kelajagiga befarqlik, yot g'oyalar namunalarini uchratsa, murosasizligini namoyon qiladi.
O'rta daraja	O'zbekiston tarixi, hozirgi hayoti haqida tasavvurlarga ega; O'zbekistonning kelajagi buyukligiga ishonadi; respublikamizda sodir bo'lgan muhim boqealar, tarixiy siymolar xizmatlari, millat shoniga shon qo'shgan kishilar haqida bilimlarga ega; o'lka tabiatini avaylaydi; harbiy-vatanparvarlik malakalariga ega; faol; O'zbekistonga befarqlik, vatanga befarqlik hollarini qoralaydi; o'z kelajagini O'zbekiston kelajagi bilan birligini tushunadi.
Past daraja	O'zbekistonning tarixi, hoziri va kelajagi haqida mustaqil fikrga ega emas; Respublika hayotiga oid muhim boqealarni bilmaydi; tabiatni e'zozlaydi; ijtimoiy faoliyatda sust; Vatanga befarqlik hollarini anglamaydi.
Qoniqarsiz daraja	O'zbekistonning hayoti, taqdiri bilan qiziqmaydi, bu haqda o'ylamaydi; tabiatni, atrof-muhitni bemalol ifloslashtirib beradi; o'zini Vatan himoyasiga tayyorlashdan olib qochadi; vatanparvarlikning namoyon bo'lishi namunalarini qabul qilmaydi yoki istehzo bilan munosavat bildiradi.
Milliy g'urur	
Yuqori daraja	O'zining yetti pushtini, milliy farzandlik burchlarini chuqur anglaydi; o'zbek xalqiga uning san'ati, an'analari, tili, madaniyatiga hurmatini doimo va hamma yerda namoyon qiladi; millat tarixi, allomalari haqida chuqur bilim va minnatdorlikni namoyon qiladi; manqurtlik, milliy majhullik, millat tarixi va taqdiriga befarqlikni ko'rganida millatdoshlarini qaytarishga faol harakat qiladi; «o'zbekchilik»ning barcha ilg'or qirralarini taraqqiyparvarlik bilan uyg'unlashtirishni dasturilamalga aylantira boradi.
O'rta daraja	O'zining o'zbek xalqi oldida farzandlik burchi borligini anglaydi; o'zbek xalqini, tilini, madaniyatini, san'atini hurmat qiladi; xalq tarixi, allomalar meroslarini biladi, hurmat qiladi; manqurtlik, milliy majhullik, millat tarixi va taqdiriga befarqlikni qoralaydi; o'zining milliy mas'uliyatini anglaydi.

Past daraja	O'z xalqi oldidagi har qanday burch, mas'uliyatni his qilmaydi; o'zbek san'ati, tarixi, madaniyati, tiliga, allomalari merosiga e'tiborsiz; manqurtlik, milliy majhullik, ona xalqi tarixi va taqdiriga befarq; «o'zbekchilik»ning eng ilg'or qirralaridan bexavar va qiziqmaydi.
Qoniqarsiz daraja	O'zbek xalqi oldidagi har qanday burch, mas'uliyatni inkor qiladi; o'zbek xalqi tarixi, san'ati, tili, allomalari merosiga bepisand munosavatda bo'ladi; milliy majhul, ona xalqi tarixi va taqdiriga befarqlikni, boshqa millat milliyatini o'z milliy qadriyatlaridan ustun qo'yadi; «ommaviy madaniyat»ning salbiy namunalari ko'r-ko'rona taqlid qiladi.
Vijdoniylk	
Yuqori daraja	Doimo va hamma joyda daxldorlikni, rostgo'ylikni namoyon etadi va targ'ib qiladi; aytgan so'zi va qilgan ishi doimo, hamma joyda bir xil; a'lo o'qish kerakligini biladi va a'lo o'qiydi; burch, mas'uliyatini doimo, hamma joyda sifatli bajaradi; bijdoni sof, pok; sinf, maktab, jamoa hayotidagi tadbirlarda ko'ngilli, faol ishtirok etadi; nohaqlik, adolatsizlikka doimo va hamma joyda muhosasiz; noinsoflik, vijdonsizlikni ko'rganida so'z yoki yomon ko'rish bilan unga qarshiligini namoyon qiladi.
O'rta daraja	Rostgo'y, so'zini amalda namoyon qilishga harakat qiladi; a'lo o'qish kerakligini biladi va yaxshi o'qiydi; burch, mas'uliyatini yaxshi bajaradi; bijdonli, sinf, maktab, jamoa hayoti va tadbirlarida ishtirok etadi; nohaqlik va adolatsizlikni yomon ko'radi; noinsoflik, bijdonsizlikni yoqtirmasligini namoyon qiladi.
Past daraja	Rost va yolg'onni aralash gapirib turadi; so'zi va amali orasida farq mavjud; a'lo o'qish kerakligini biladi, biroq o'rtacha o'qiydi(a'lo o'qishga harakat qilmaydi), burch, mas'uliyatni his qilmaydi; sinf, maktab, jamoa hayotidagi tadbirlarda faqat talab qilingandagina ish-tirok etadi; nohaqlik va adolatsizlikning mohiyatini tushunmaydi; noinsoflik, bijdonsizlikni ko'rganida loqaydligini namoyon qiladi.
Qoniqarsiz daraja	Yolg'onchi; huda-behuda qasam ichaberadi; loqayd; so'zi va amali bir-biriga zid; a'lo o'qish kerakligini biladi va yomon o'qiydi; burch, mas'uliyatini tan olmaydi; faol qatnashishi kerakligini bila turib, sinf, jamoa hayoti-da tadbirlardan qochib yuradi; nohaqlik va adolatsizlikning mohiyatini bila turib, o'zida namoyon qiladi; noinsoflik, bijdonsizlikni rag'vatlantiradi, targ'ibot qiladi.
Millatlararo muloqot madaniyati	
Yuqori daraja	Vatanining gullab-yashnashining sharti – barcha millatlar do'stligi va totuvligiga bog'liqligini chuqur anglab etgan; jahonning har bir millati o'zbek millatidek go'zal an'ana, madaniyat sohibi ekaniga, millatlar o'zaro farqli va tengligini e'tiqodga aylantirish; millatlararo munosavatlarni takomillashtirishga qaratilgan tadbirlarda faollik, tashabbuskorlik ko'rsatadi; O'zbekistonga sadoqatli barcha xalqlarga hur-mat tuyg'usini bildiradi; O'zbekiston xalqlarining har bir vakiliga hurmat bildiradi; millatlararo muloqot, munosavatlarni yomonlashtirubchi fikr bildirgudek bo'lsa, unga dadil, asosli qarshi turadi.
O'rta daraja	Barcha millatlar huquqlarining tengligini yaxshi angelaydi; boshqa millatlar vakillari bilan muloqotga kirisha oladi; millatlararo munosavatlarni takomillashtirishga qaratilgan tadbirlarda qatnashadi; O'zbekiston xalqlariga hurmat hissi bor; millatlararo munosavatlarni yomonlashtirubchi fikr bildirilganda bunday fikrga qo'shilmaydi.
Past daraja	Faqat o'z milliy an'analarni qadrlaydi; avaylab asraydi; boshqa xalqdar milliy an'analari e'tiborsiz; boshqa millatlar vakillari bilan muloqotdan o'zini tortadi; millatlararo munosavatlarni takomillashtirishga qaratilgan tadbirlarda talab qilinsa, qatnashadi; millatlararo munosavatlarni yomonlashtirubchi fikr bildirilganida uning zararli ekanini anglamaydi.

Qoniqarsiz daraja	Boshqa millatlar madaniyati, urf-odatlarini kamsi-tadi; boshqa millat vakillari bilan yomon munosavatda bo'ladi; o'z xalqini boshqa xalqlardan ustun qo'yadi; mil-latlararo munosavatlarni yomonlashtirubchi fikrlar bildiradi va shunga mos xatti-harakatlar qiladi.
Milliy odob-axloq	
Yuqori daraja	Ota-onaga samimiy, yaqin, mehrini doimo va hamma joyda bildirib turadi; o'zbekona axloq me'yorlariga insoniylikni saqlab qolish kafolati sifatida ongli, e'tiqod bilan amal qiladi; ajdodlarga, yoshi ulug'larga hurmat-ehtiroمنى doimo va hamma joyda namoyon qiladi; mehmondo'stlikni so'z va amalda namoyon qiladi; o'zidan katta, yoshu qarini samimiy hurmat qiladi; jahli chiqqanida o'zini odob me'yorida idora qila oladi; shodlik va motam madaniyatining sohibi (to'y, motam marosimlarida o'z o'rnini, xizmatini biladi va faol amalga oshiradi); milliy odobga zid xatti-harakatlarni doimo va hamma joyda faol qoralaydi.
O'rta daraja	Ota-onasini hurmatlaydi; o'zbekona axloq me'yorlarining rioya qilinishiga xayrixoh; yoshi ulug'larni hurmat qiladi; mehmondo'st; jahli chiqsa o'zini idora qila oladi; marosimlarda o'zini tuta oladi; milliy odobga zid xatti-harakatlarni yoqtirmaydi.
Past daraja	Ota-onasining hurmat, izzatini joyiga qo'ya olmaydi; o'zbekona axloq me'yorlariga befarq munosabatda bo'ladi: manfaatli bo'lsa, biror kishi ko'rib, kuzatib turganini, baholashini sezsa, yoshi ulug'larni hurmat qiladi; mehmondo'stlik madaniyatini tushunmaydi; tengqurlarini «sen»laydi; qizishsa, o'zini idora qila olmaydi; marosimlarda o'zini tuta olmaydi; milliy odobga zid xatti-harakatlarni befarq, bemalol kuzatadi.
Qoniqarsiz daraja	Ota-onasini xo'rlaydi; qaqshatadi; dilozorlik qiladi; o'zbekona axloq me'yorlariga eskilik sarqitlari, «madaniyatsizlik» deya munosabatda bo'ladi; yoshu qarilarni hurmat qilmaydi; so'kinadi, barchani sensirashga moyil; johil; marosimlarda buzg'unchilik qiladi; milliy odob me'yorlarini surunkali buzib yuradi.
Mafkuraviy onglilik darajasi	
Yuqori daraja	Jonajon Vatan – O'zbekistonning jahon va Markaziy Osiyoda tutgan mabqeini, bir va butunligini chuqur, asosli angelaydi; O'zbekiston hukumati va Prezidenti ichki va tashqi siyosati haqida yoshiga mos darajada xabardor; milliy Davlat manfaatlarining guruhiy, firqaviy, mahalliy, qon-qarindoshchilik manfaatlaridan ustunligini teran angelaydi, dalillar bilan asoslaydi; O'zbekiston xalqining mafkuraviy birligiga zid tashqi (boshqa davlatlardan) va ichki (millatchilik, mahalliychilik, guruhbozchilik va boshqa) bo'linishlarga qarshi tura oladi.
O'rta daraja	O'zbekistonning mustaqilligi, taraqqiyot yo'li, ichki va tashqi siyosatidan xavardor; milliy davlat manfaatlarining guruhiy, firqaviy, diniy, mahalliy, qonqarindoshchilik manfaatlaridan ustunligini tushunadi; milliy istiqloq mafkurasiga zid tashqi yoki ichki harakatlarning zararini angelaydi.
Past daraja	O'zbekistonda sodir bo'lgan va bo'layotgan islohotlar haqida tushunchalari sayoz, yuzaki; milliy davlat manfaatlarining ustun turishi shartligini anglamaydi; milliy istiqloq mafkurasining mohiyatini tushunmaydi.
Qoniqarsiz daraja	O'zbekistonning jahon va Markaziy Osiyodagi o'rni, mavqei bilan qiziqmaydi; shaxsiy, guruhiy, diniy, mahalliychilik manfaatlarini milliy davlat manfaatlaridan ustun qo'yadi; milliy istiqloq mafkurasiga zid xatti-harakatlarni yoqlaydi.

Xulosa qilib aytganda VIII-IX sinf o'quvchilarining milliy tarbiyalanganlik mezonlarini baholash mavzusi orqaliy ulkan muammolar zanjirining bir xalqasigina tadqiq qilindi. Kelgusida barchaga ma'lum muammolar zanjiri bir necha mavzular vositasida tizimli ravishda

<https://conferencea.org>

o'rganilishi ish jarayonida ko'zga tashlandi. Umid qilamizki, bu kabi ko'lamdor ishlarni amalga oshirishda biz ham munosib xissamizni qo'shamiz!

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Asqarova, O'.M, Xayitboyev M, Nishonov M.S. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'limi vazirligi. – T.: “Talqin” 2008 y. B-10.
2. Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. Baxtiyor oila. T.: “Hilol-nashriyoti” 2013 y. B-339, 340.